

tepav | eprı

economic policy research institute
ekonomipolitikaları araştırma enstitüsü

2007 ve sonrası nasıl geçer?

Güven Sak

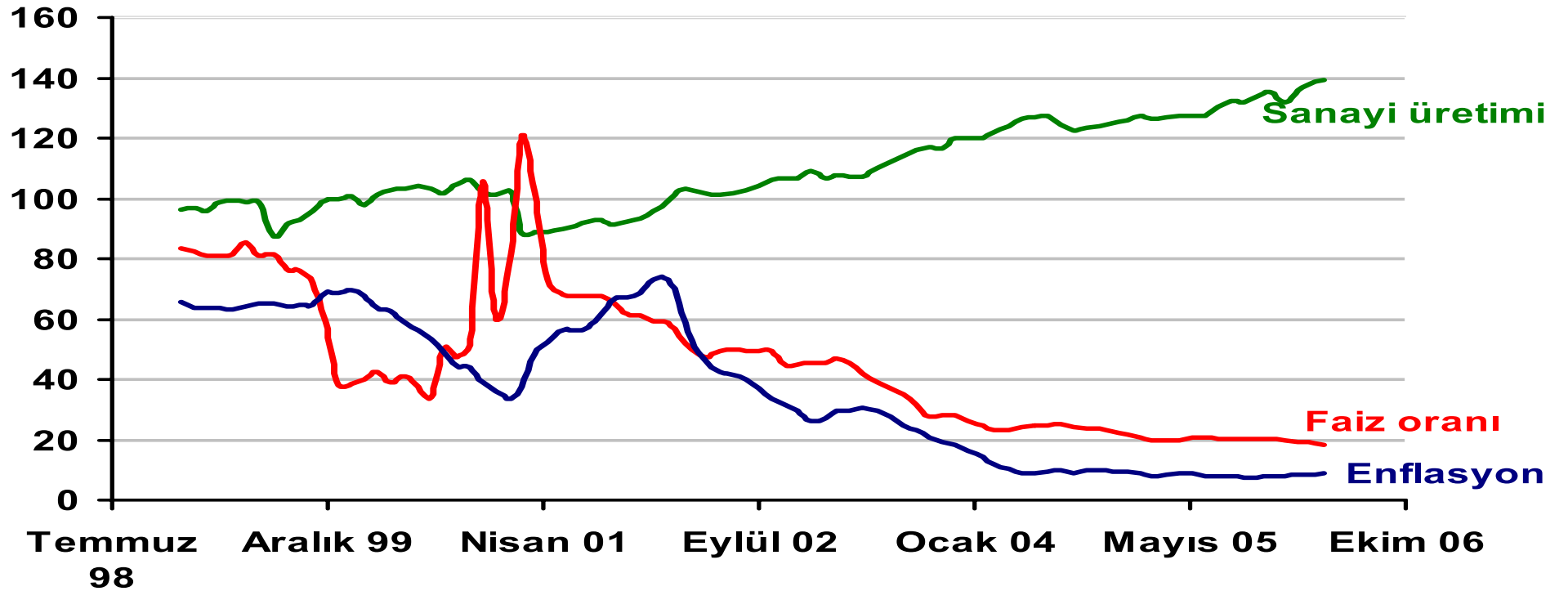
Trabzon, 18 Aralık 2006

Gündem

- Türkiye eskisinden farklı bir dönemde.
- Tempolu büyüme süreci devam ederse şeytanın bacağını kırmak mümkündür.
 - Kabuğumuzdan sıyrılmanın sancıları
 - Küreselleşen bir ekonominin yönetimi farklıdır.
- Risklerin dikkatli yönetilmesi gerekiyor.
 - Cari açık
 - İşsizlik
- Trabzon için nasıl düşünülebilir?

Aranızda inanmayanlar var biliyorum...

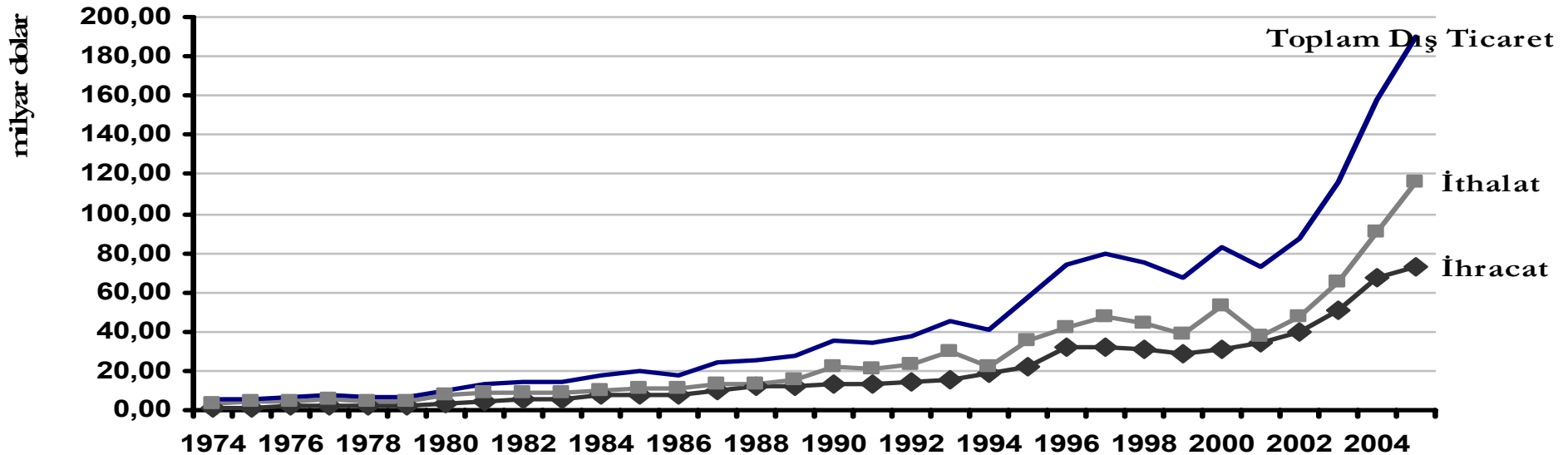
Türkiye'de İmalat Sanayi Üretimi, Faizler ve Enflasyon, 1999-2006

Ama 2001'den sonra Türkiye'de ekonomik iklim gerçekten değişti

- Dış ticaret hacmi büyüme hızları:
 - 1989-2001: %9.5
 - 2002-2005: %27
- Ara malı ithalatındaki artış:
 - 1989-2001: %9.5
 - 2002-2005: %30
- Küresel Ekonomide
 - artan mal ve hizmet ticaret hacmi
 - artan doğrudan yabancı yatırımlar

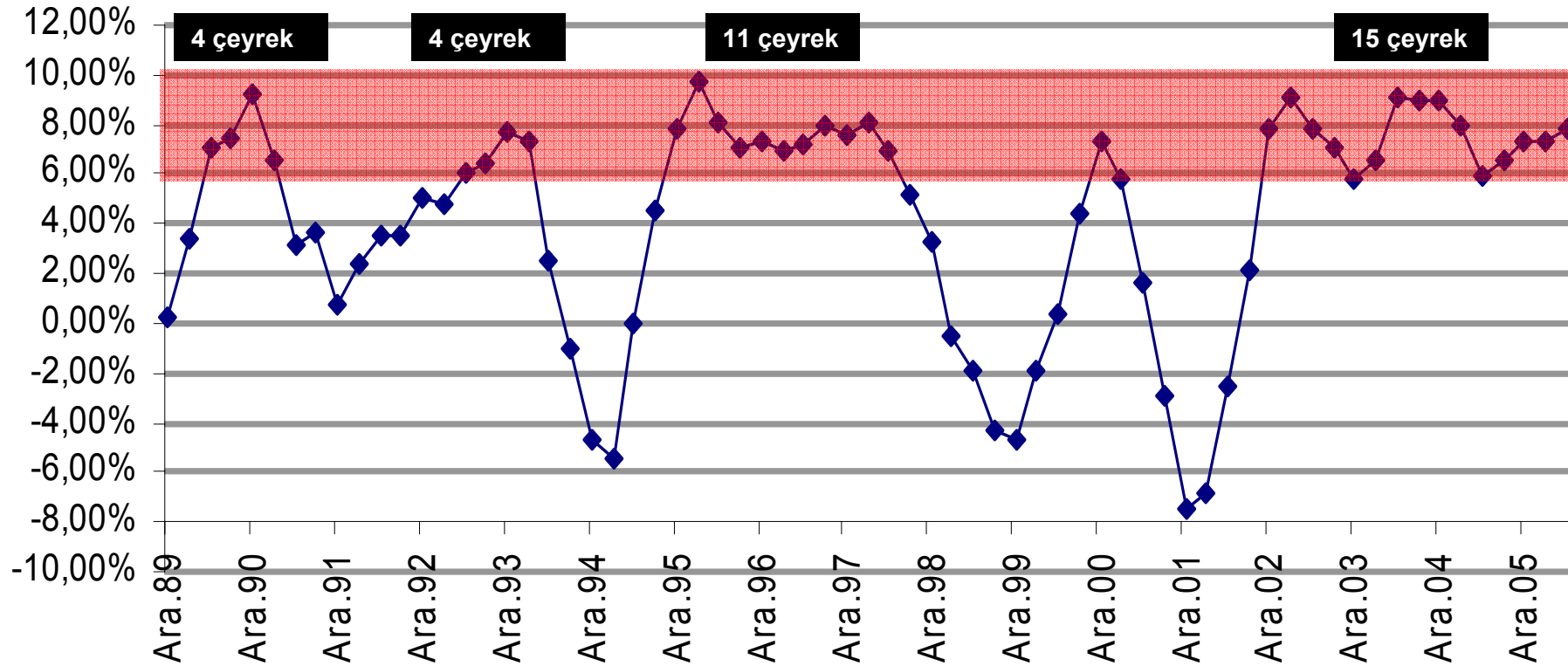
Dış Ticaretteki Gelişmeler, 1972-2005, milyar dolar

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı 2006

Değişen iklim rekor büyümeyi de getirdi. *Sadece tesadüf mü?*

Türkiye Ekonomisinde Çeyreklik Dönemlerde Milli Gelir Artış Hızları, 1989-2006

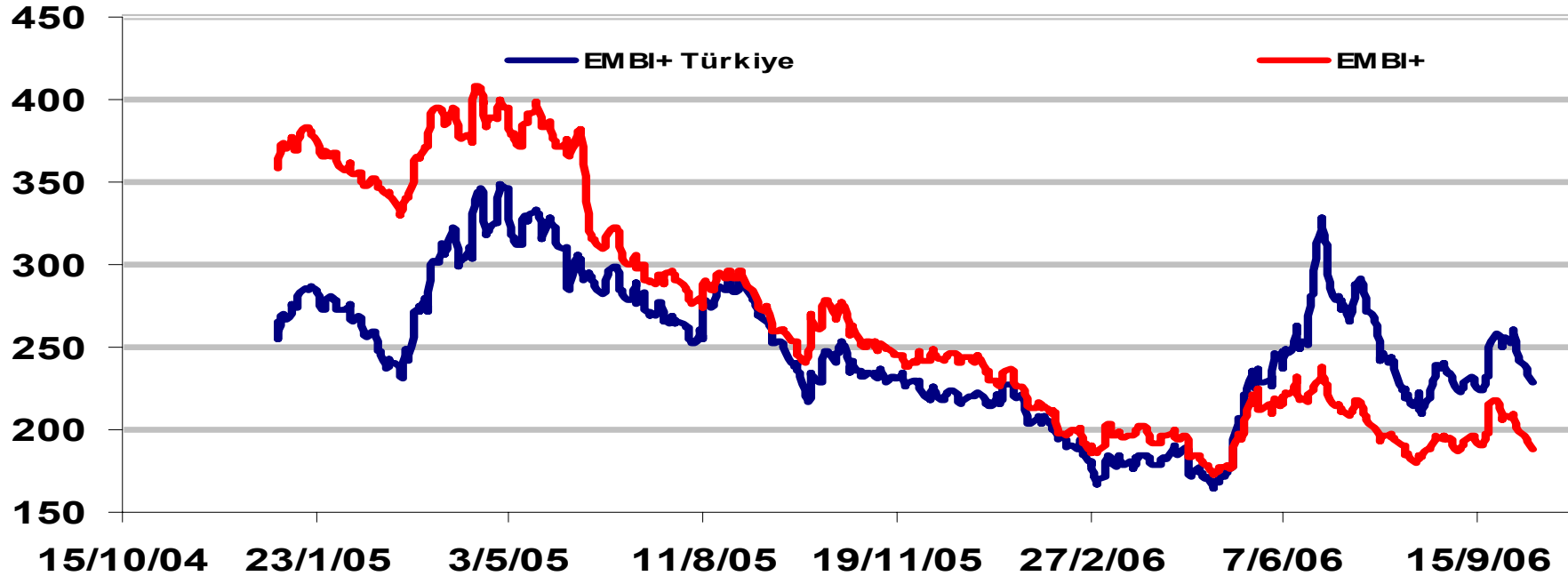
Uzun dönem büyüme ortalamaları:

- 1970-2001 → % 3.9
- 1980-2001 → % 3.5
- 1990-2001 → % 3.0
- 2002-2005 → % 7.8

Bir vaka: Mayıs 2006'da olanlar

- Son çalkantı birkaç değişikliğe sebep oldu
- Türkiye küresel çalkantıdan gelişmekte olan diğer ülkelerden daha fazla etkilendi

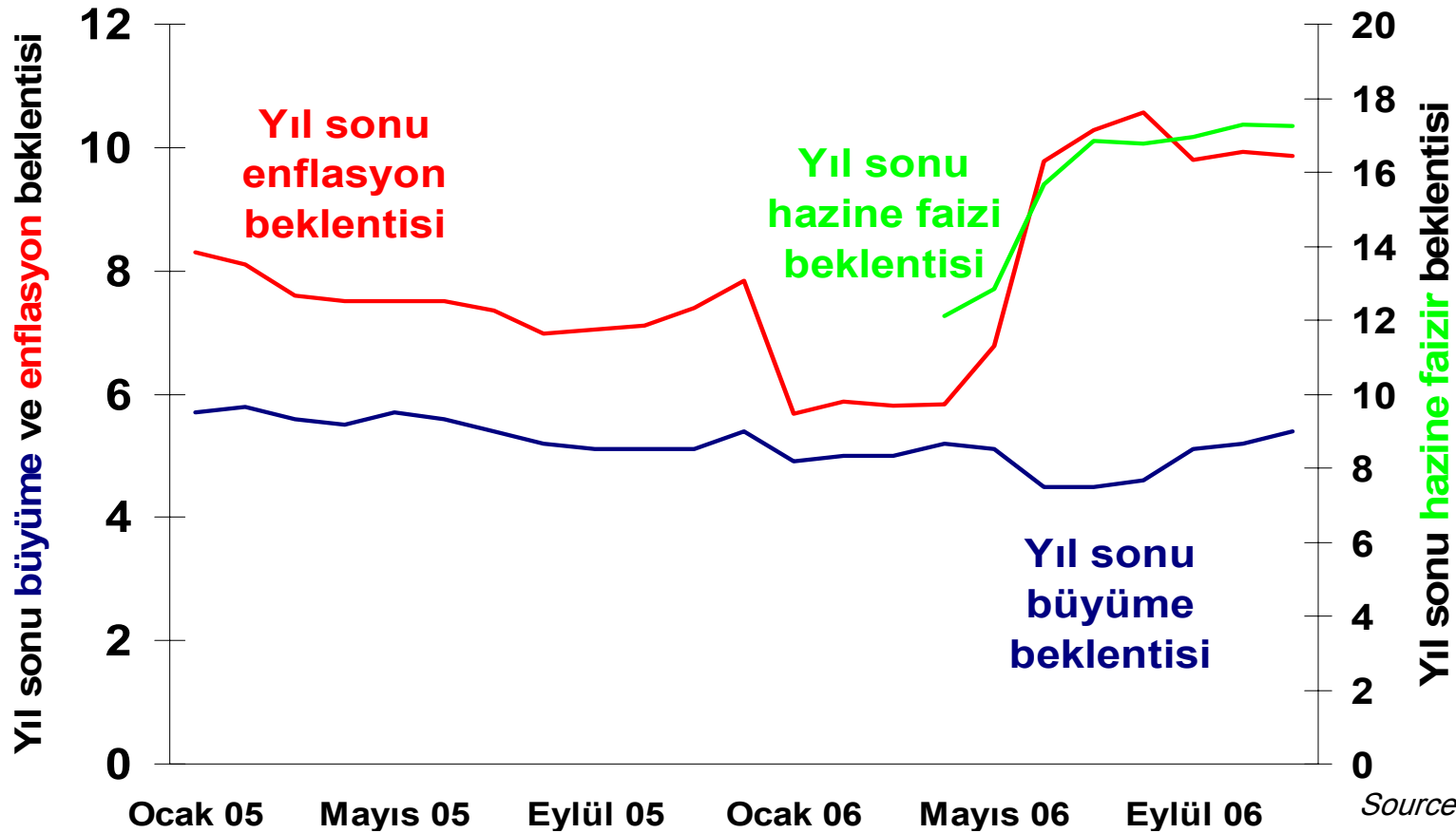
Yükselen piyasalar endeksi (EMBI+)

Bir çalkantı...Yeni bir "denge" mi?

- İktisadi aktörlerin kafa karışıklıkları beklentilerde kendisini gösterdi

Yıl sonu hazine faizi, büyüme, enflasyon beklentisi

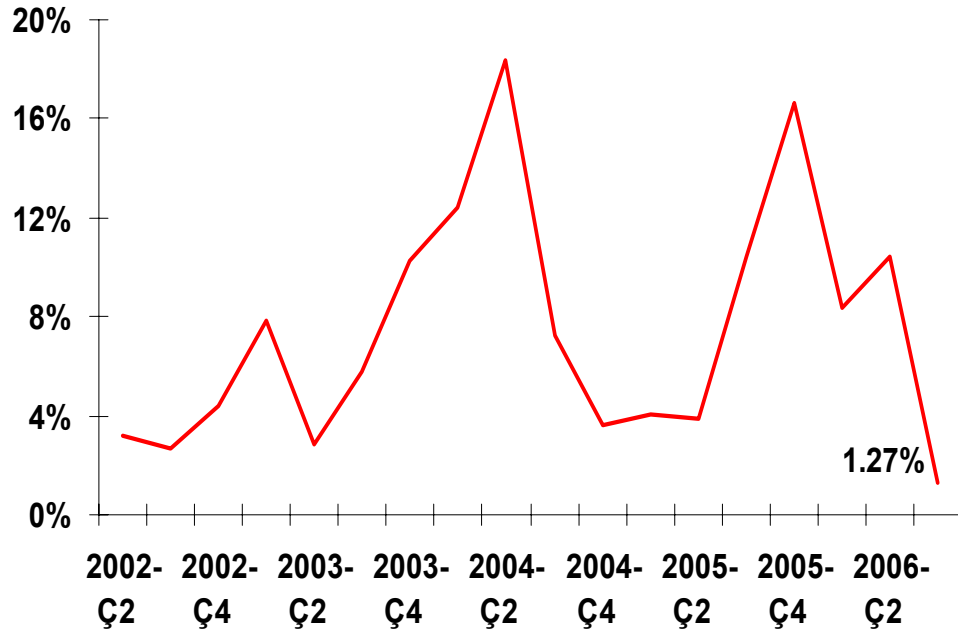

Source: TCMB

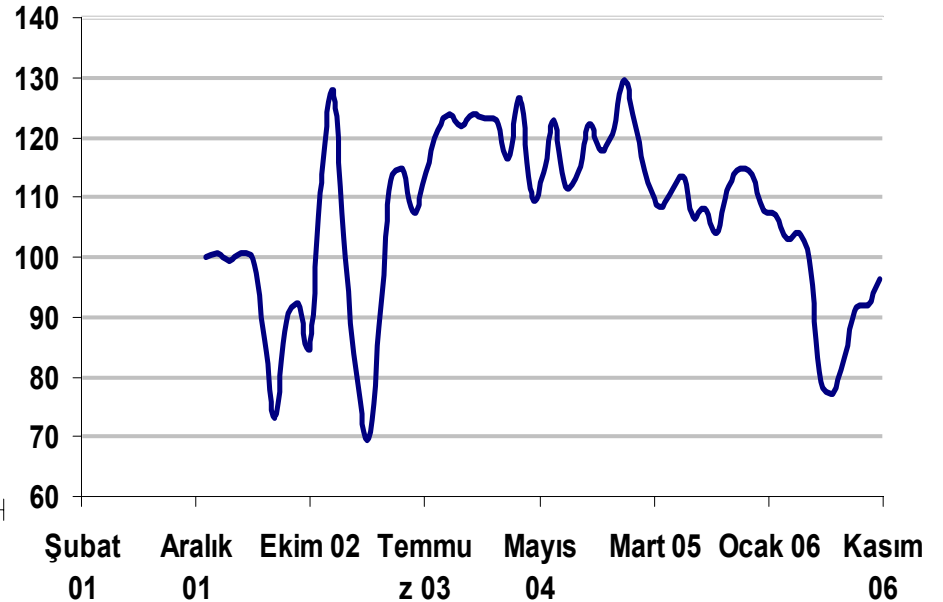
Tüketici güveninde azalma

- Türkiye'de büyümeye tüketim harcamaları kaynaklık etmektedir
- Güvenini kaybeden tüketici harcamalarını kısar. Kıstı da!
- Son on beş çeyreğin en düşük büyümesi (%3)

Özel nihai tüketim harcamaları büyümesi

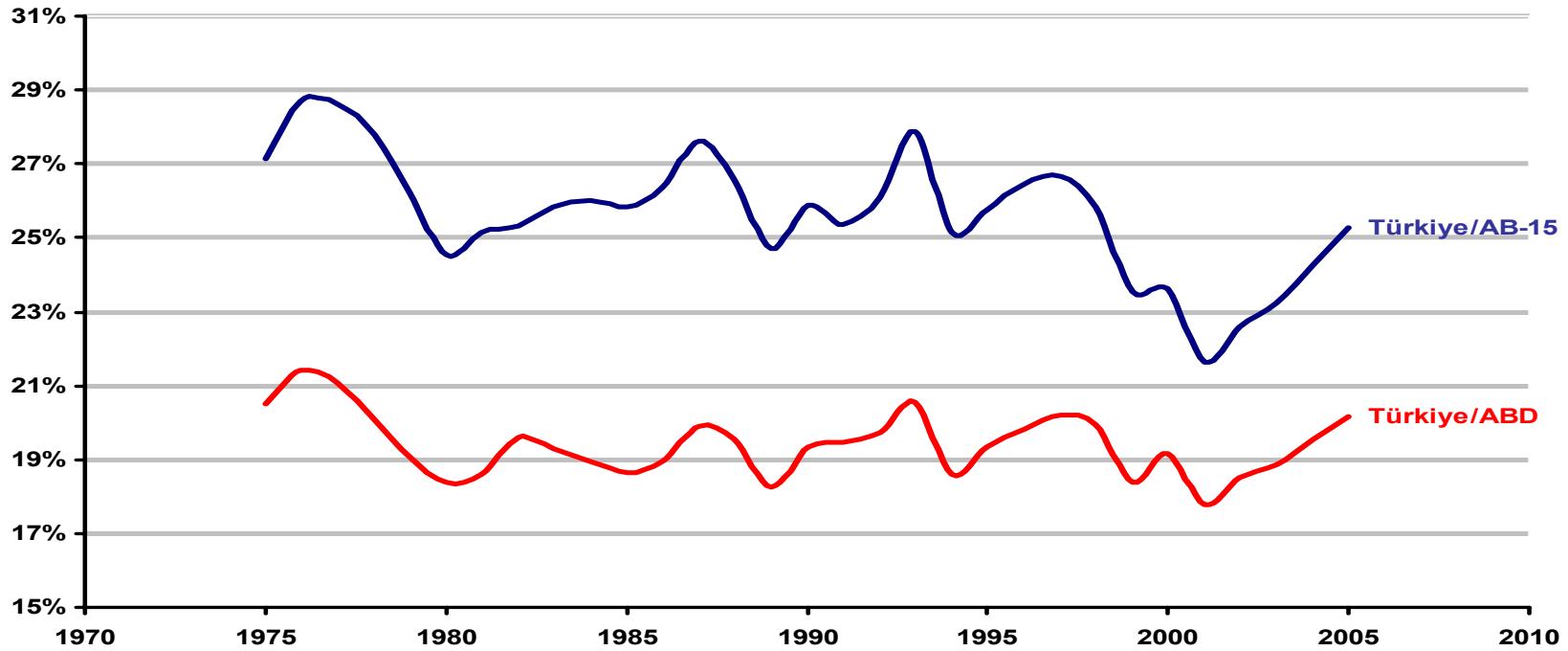

CNBC-e tüketici güven endeksi

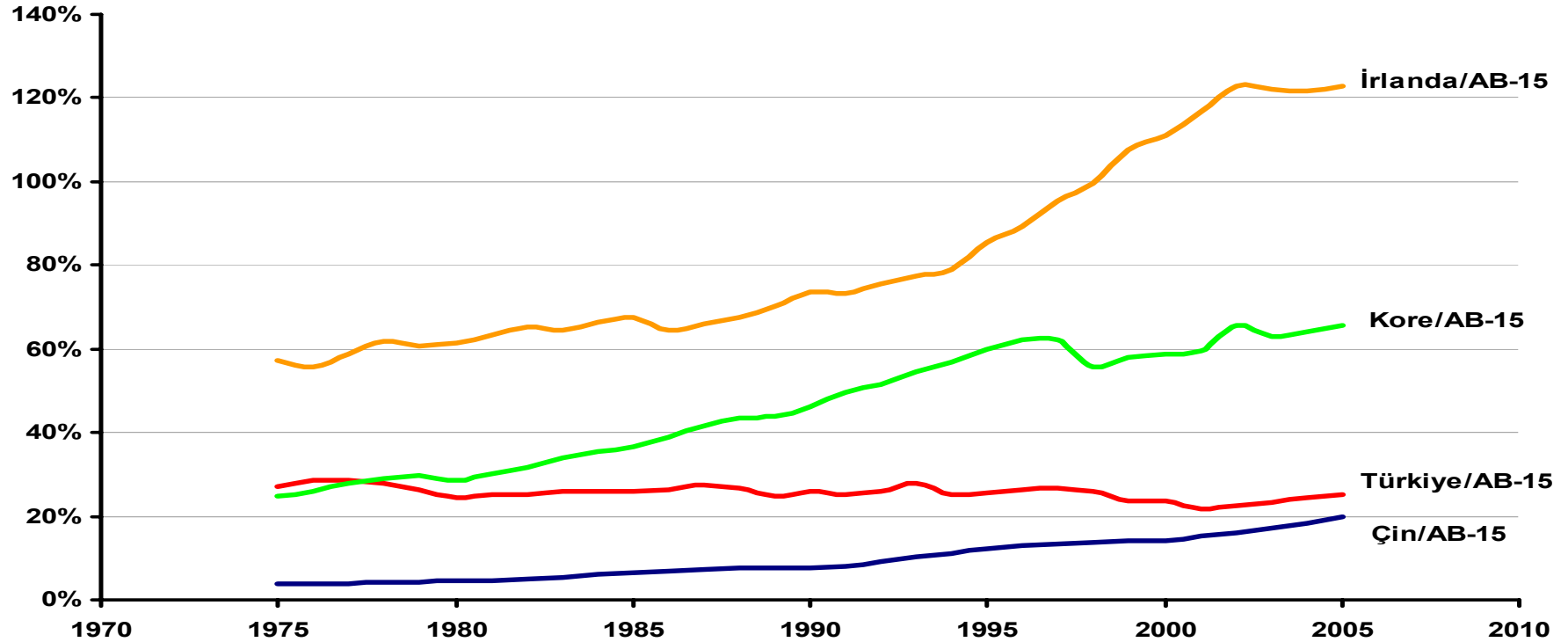
Uzun dönemdeki resim: Biz aslında şu anda bir kaç krizle kaybettiklerimizi geri kazanmaya çabalıyoruz...

Türkiye’de kişi başına milli gelirin AB-15’in ve ABD’nin kişi başına milli gelirine oranı (%), 1975-2005, satın alma gücü paritesiyle

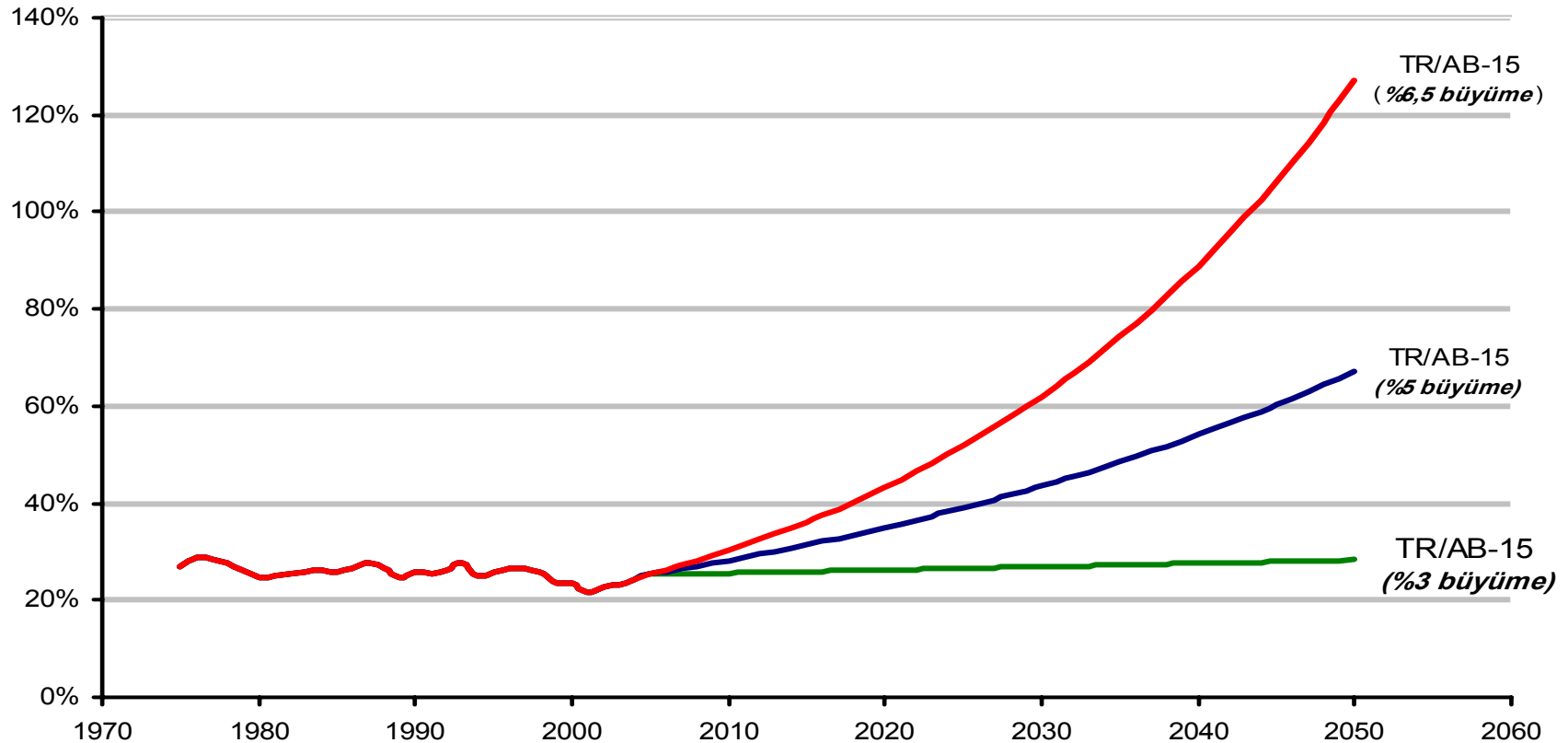
Kaybetmek kader değil, iyi yönetilen ekonomiler "mucizeyi" başarabiliyorlar...

İrlanda, Kore, Türkiye ve Çin'in kişi başına milli gelirlerinin AB-15'in kişi başına milli gelirin oranı, 1975-2005, satın alma gücü paritesiyle

Türkiye de son dört yılda büyüdüğü gibi büyüyebilirse AB'yi bir kuşakta yakalayabilir

Türkiye'nin yıllık %3, %5 ve %6,5'luk kişi başına milli gelir artış hızlarıyla AB-15'in kişi başına milli gelir düzeyine yakınsaması, 1975-2050, satın alma gücü paritesiyle

2019'daki seçenekler

	İyi yönetim	Vasat yönetim
Kişi başına milli gelir (satın alma gücü paritesiyle)	21 bin dolar (%7.5 büyüme)	13 bin dolar (%4 büyüme)

Türkiye'de 2005 kişi başına milli gelir (satın alma gücü paritesiyle):
7540 dolar

AB'de 2005 kişi başına milli gelir (satın alma gücü paritesiyle):
29 bin dolar

Büyüme ve istihdam yaratma kendi başına gerçekleşmez

■ Eğitim seferberliği

- Özel sektörün yeni ihtiyaçlarına göre beceriler
- Beceri dönüşümü (milyonlar için)
- Kadınların işgücüne katılımı

■ Özel sektöre dayalı büyüme demek şirketlerin büyüebilmesi demektir, ancak...

- Çok sayıda mikro reform gerekmektedir.
- Finansmana erişim, rekabet ortamı, devlet yardımları.
- Altyapı reformları: enerji-ulaştırma-telekomünikasyon.
- Kamu yönetim reformunun tamamlanması
- Servis sektöründe yapılanma.

Yeni bir çıpaya olan ihtiyaç ve odaların bu dönemdeki önemi

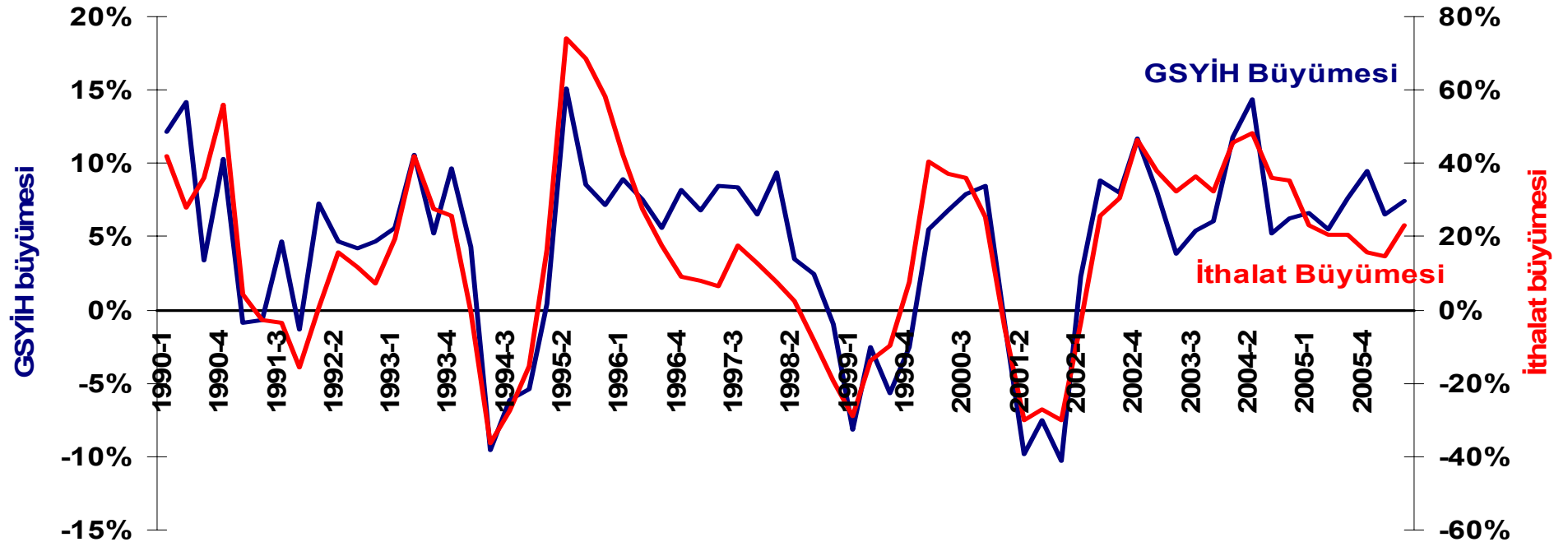
- Ankara kriterlerini yeni bir çıpa ile somutlaştırmak gerekir
- 2002'den sonra başlayan dönüşüm koalisyonunun 2007'den sonraki devamlılığı hassas dengelere bağlı gözükmektedir.
 - Bu dengenin bulunması için mekanizma gerekli.
- 2007 seçimleriyle beraber dönüşümün gerektirdiği tedbirlerin alınıp alınmadığına dair bir referans noktasına ihtiyaç her zamankinden daha fazla olacaktır.
 - Dışardan süreci kontrol edecek bir unsura ihtiyaç olacaktır.
 - Bir mutabakat sağlama mekanizması olarak odalar.

- Üç temel iktisadi risk
 - Cari açık
 - Azalmayan işsizlik
- Şirketler kesimindeki dönüşüm & Modernleşme

Yüksek büyüme cari açığı tetikliyor

- Cari açıkla ilgili iki yapısal sorun:
 - ➔ Türkiye ekonomisinde yüksek büyüme oranları ile cari açık arasında önemli bir bağlantı olduğu görülüyor.
 - ➔ AB süreci ve istikrar ile birlikte, halihazırda başlamış olan ancak gelecekte daha fazla artacak olan sermaye akımları + ters dolarizasyon

Türkiye Ekonomisinde GSMH ve İthalat artış hızları, 1991-2005

Bazı sektörlerin yapısal olarak daha fazla ithal ara girdiye ihtiyacı var

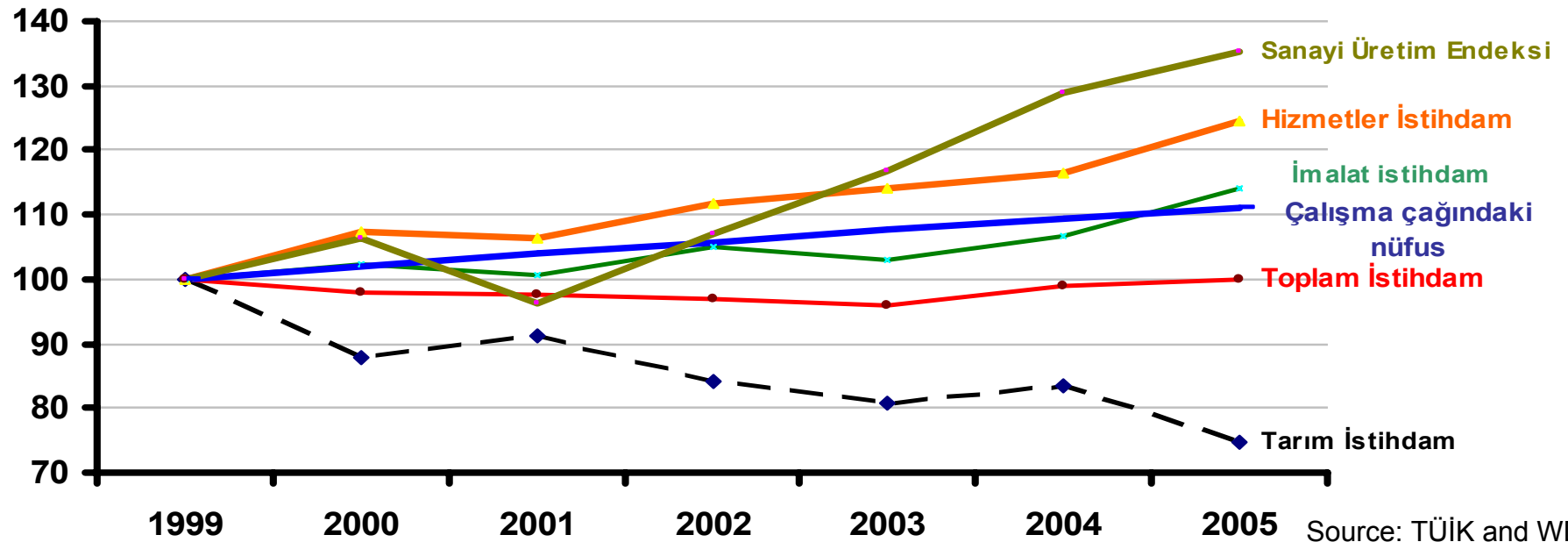
- Cari açığın sanayinin değişen yapısından kaynaklanan bir boyutu mu var?
- Asimetrik büyüme süreci yapısal değişime mi işaret ediyor?

Sektörler	İthalat Gereği	Ortalama Büyüme (2002-2005) (%)
Büro Muhasebe ve Bilgi İşleme Makineleri İmalatı	%34	37
Radyo, TV Haberleşme Cihazları İmalatı	%43	27
Tıbbi, Hassas ve Optik Alet, Saat İmalatı	%37	15
Kimyasal Madde Ürünleri İmalatı	%41	11
Deriden İşlenmiş Bavul, Çanta vb. İmalatı	%23	1
Tekstil Ürünleri İmalatı	%20	0
Tütün Ürünleri İmalatı	%14	0
Giyim Eşyası İmalatı	%29	-1

Son zamanlardaki istihdam eğilimleri: iyi ama yeterli değil..

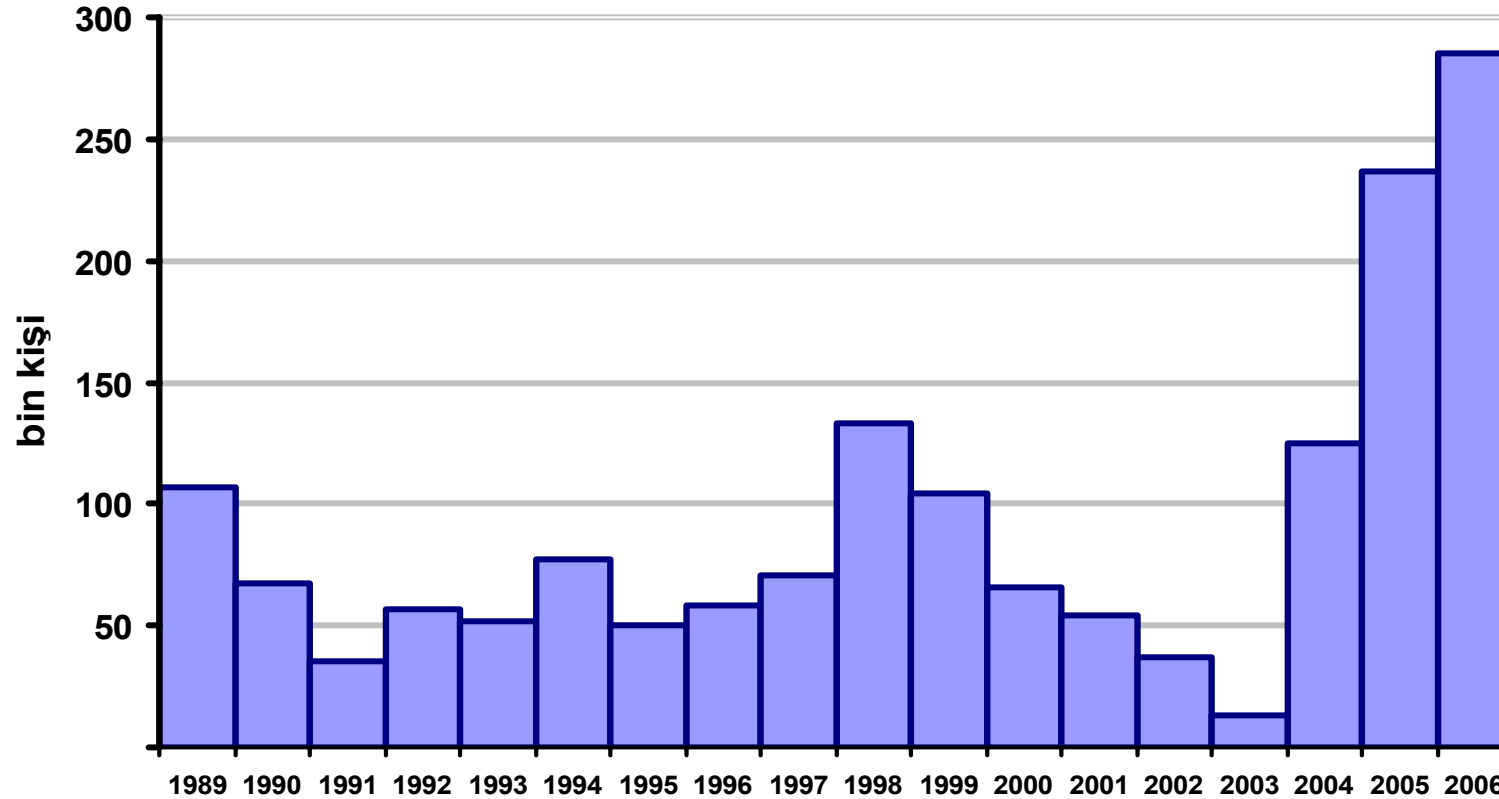
- Son dönemde büyümenin iş yaratmadığı doğru değil. Ancak yeterli seviyede iş yaratılmıyor. İşsizlik devam ediyor.
 - Tarım sektörünün küçülmesi ve açığa çıkan istihdam
 - Artan çalışma çağındaki nüfus
 - Bunlara ek olarak: şirketler üstündeki rekabet baskıları, istihdam üzerindeki yüksek vergiler ve artan verimlilik oranları

Türkiye’de İstihdam ve Nüfus Artışı Eğilimleri, 1989-2005

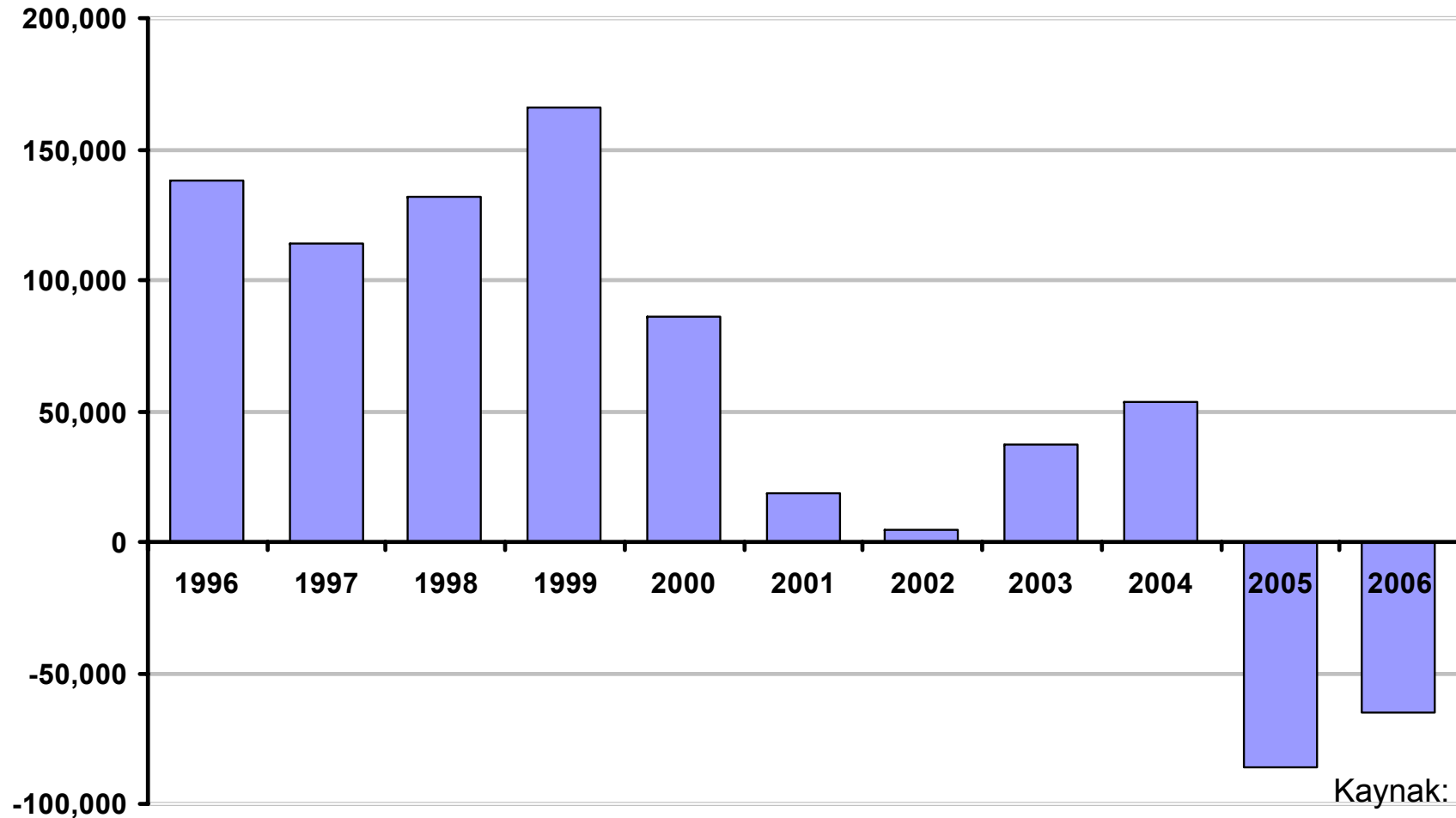
Gençlerdeki ümitsizlik kaygı verici boyutlara ulaşıyor

İş bulma ümidini kaybedenler, 15-24 yaş arası, bin kişi, 1989-2006

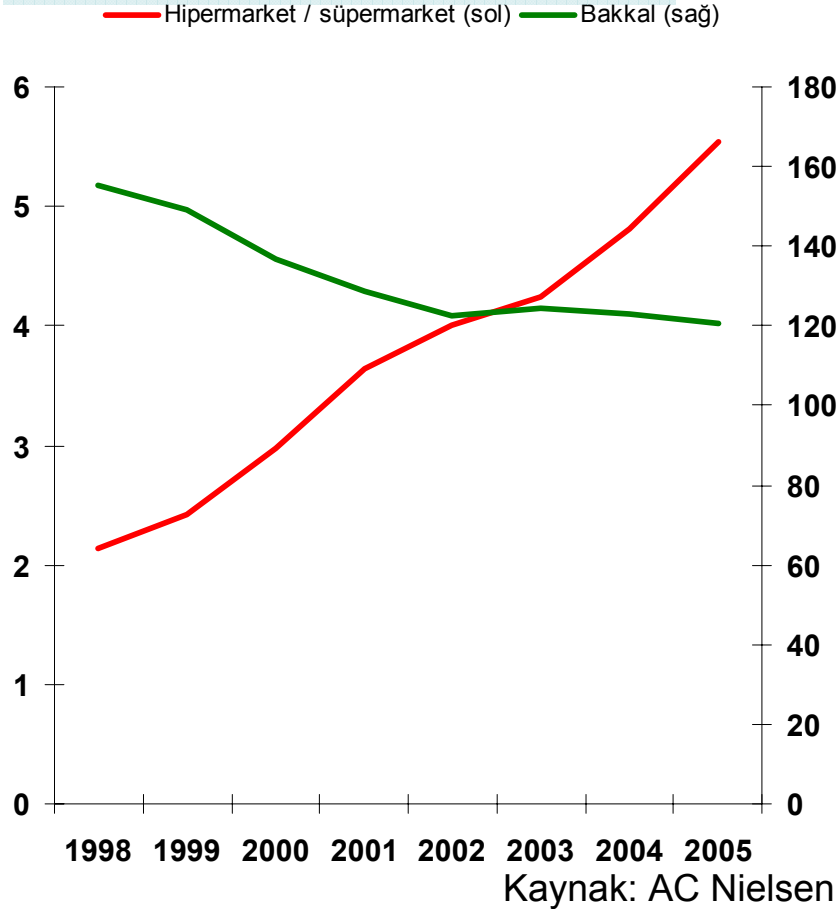
Dönüşüm süreci hem şirketleri hem de esnaf ve sanatkarları doğrudan etkiliyor

Tescil olunan - Terkin olunan esnaf ve sanatkar sayıları (1996-2006)

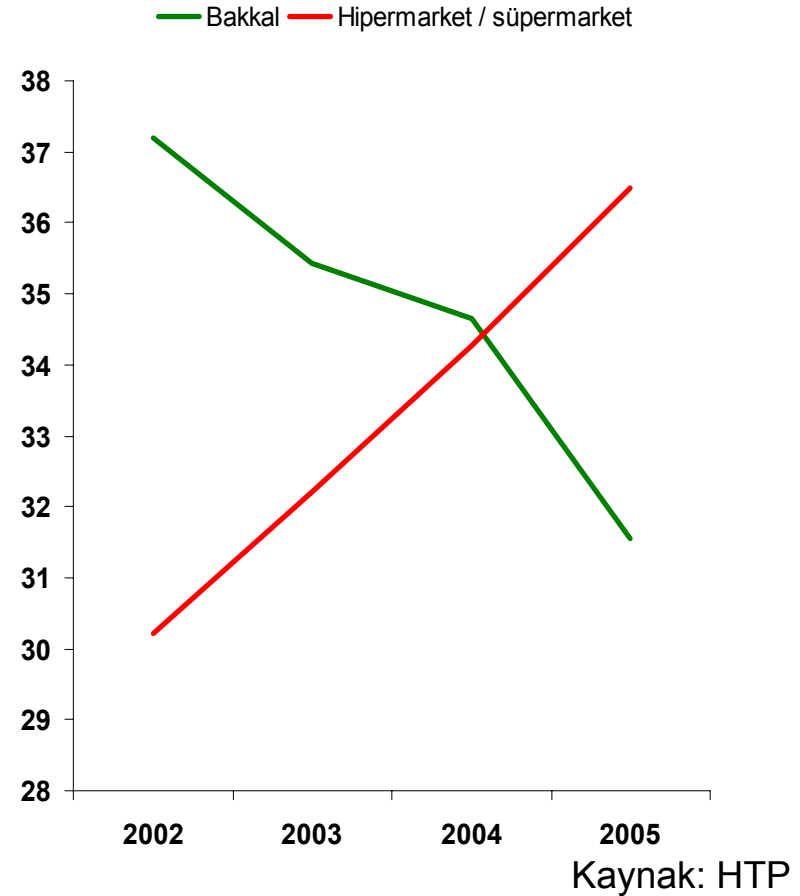

Çarpıcı bir örnek: Perakende sektöründe yaşananlar

Hipermarket / süpermarket ve bakkal sayıları (bin)

Hipermarket / süpermarket ve bakkaların HTM pazar payları (%)

Kazananlar ve Kaybedenler

	Kazananlar	Kaybedenler
Satış noktaları	Organize zincir mağazalar	Bakkallar
Dağıtım	Distribütörler	Toptancılar
Taşımacılık	Lojistik firmalar ₁	Serbest çalışan kamyon sahipleri
Üretim	Marka ürünler	Kayıtdışı üreticiler (kalitesiz ürünler)

- Tüketiciler de kazanıyor: Fiyatlar düşüyor!!!

Şu andaki durum ne siyah ne de beyaz; gidişat olumlu ama yönetilmesi gereken riskler de var

Durum hiç de kötü değil

- Yüksek büyüme oranları
- Makroekonomik istikrar
- Yeni ve daha sağlıklı bir iş yapma ortamı
- Küresel ve bölgesel entegrasyon

Ancak, risklerin etkin bir şekilde yönetilmesi gerekiyor

- Cari açık
- Azalmayan işsizlik
- Yaratıcı yıkım
- .. + dışsal şoklar: (i.e. İran, Lübnan, petrol fiyatları, FED faiz oranları, AB ile ilişkiler)

Yeni bir gündeme acil olarak ihtiyaç var

- Önceliklerin belirlenmesi, stratejik planların yapılması ve etkin bir şekilde hayata geçirilmesi
- AB sürecinin risklerin etkisini azaltacak şekilde yönetilmesi
- Yeni ortam için gerekli olan kapasiteyi inşa etmek
- **Zayıflayan AB çıpasını ikame edecek yerel TOBB çıpası**

2007 seçimlerinin gündemi nedir?

- Her seçimin bir gündemi vardır. (ABD seçimleri..)
- Seçim her demokratik ülkede normaldir.
- Sorun, iki seçimin üst üste gelmesidir.
- Gündemin işsizlik olması gerekirken, daha siyasi olabilir.
- Yapılan anketler ne gösteriyor? İşsizlik temel problemdir.

Seçim dönemine nasıl giriyoruz?

Türkiye'nin temel sorunları neler?

- Sizce Türkiye'nin en önemli sorunu nedir söyler misiniz?
- Günlük yaşantınızı düşündüğünüzde sizi kişi olarak en fazla meşgul edip, zorlayan ve üzen en önemli sorun nedir?

	Türkiye'nin sorunu		Kişisel sorun
	2002	2006	2006
Enflasyon/hayat pahalılığı	19.7%	9.6%	25.7%
İşsizlik	29.8%	29.6%	18.3%
Ekonomik istikrarsızlık	27.2%	8.4%	8.3%
Rüşvet, yolsuzluk	3.4%	2.8%	0.6%
Sağlık/sosyal güvenlik	2.3%	3.9%	9.2%
Eğitim	4.4%	8.7%	6.6%
Terör/ulusal güvenlik	14.9%	4.3%	
Suç/kapkaççılık		2.4%	1.5%
Siyasi istikrarsızlık	7.4%	3.2%	0.7%
Konut, çevre, altyapı sorunları			2.7%
Kişisel aile içi ilişkiler			5.3%

Gerçek gündem: Türkiye'nin tempolu büyümesi

- Dört temel parametre;
 - AB ile ilişkiler
 - Uluslararası likidite koşulları
 - Mikro reformların hayata geçirilmesi
 - Mali disiplin
- Kontrol edemeyeceğimiz önemli unsurlar var:
 - Çin
 - AB ile ilişkiler ve
 - Uluslararası likidite koşulları kontrolümüz dışında da kalabilir.
 - Mayıs çalkantısı ve müzakerelerin sekiz başlıkta askıya alınması kararı
- Ancak siyasi istikrar ile mikro reformların hayata geçirilmesi ve mali disiplinin sürdürülmesinde belirleyici olan siyasi irade olacaktır

Cari açık risktir. Ancak terbiye eder

- Cari açığın ulaştığı seviyeler göz önüne alındığında bir risk unsurudur.
 - Ancak yanlış yapma ihtimalini de azaltmaktadır. En azından öyle olması beklenir.
 - “Yabancı sermaye kuzu kalbine, fil hafızasına sahiptir”. Ürkütmeye gelmez.
- Mali disiplin cari açığı frenlemek için bir araçtır. Kamu tasarruf etmek zorundadır
- Uzun vadede ise, yapılacak mikro reformlar cari açığı azaltmada etkili olacaktır

Yeni bir programa ihtiyaç var

- Güçlü ekonomiye geçiş programı ne için, nasıl bir ortamda hazırlandı?
 - Makro istikrarı sağlamak temel hedefti
 - 2001 krizi ertesi toplumsal uzlaşma zemininde hazırlanmıştı
- Ekonomik gündem artık dünden farklı
 - Yeni bir ekonomik programa ihtiyaç var
- Yeni programın içi nasıl doldurulmalı?
Esasları neler olmalı?

Özel sektöre dayalı bir ekonomiye geçmekte olduğumuzu unutmamalıyız

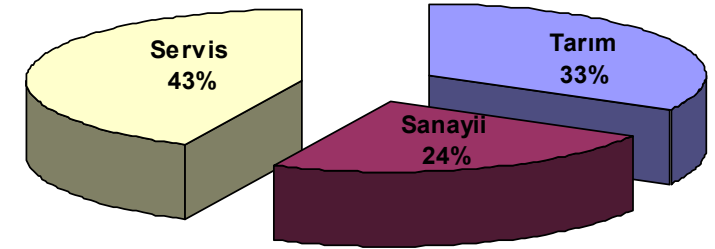
- Türkiye ekonomisinde artık kamu tek başına belirleyici değil.
 - Kamunun tek karar alıcı olduğu sistem 2001 krizi ile birlikte tarihe karıştı.
 - Şimdi ekonomimizde özel karar alıcılar dönemi başladı.
- Özel karar alıcıların beklentileri onların tüketim ve yatırım kararlarını belirliyor.
 - Ekonomik büyüme artık şirketlerin büyüebilmesiyle doğrudan bağlantılı.
 - Tüketici beklentileri, şirket yatırım kararları, enflasyon beklentileri artık hayati önemde.
- **Karar alıcılar tedirgin olmak istemiyorlar.**
- **Ekonominin iyi yönetildiğini görmek istiyorlar.**

- Trabzon'a dair birkaç söz

Modernizasyon Trabzon için bir risk mi yoksa fırsat mı?

- AB'ye entegrasyon modernleşme sürecini hızlandırıyor
- Türkiye'nin toplam iş gücünün
 - %33'ü tarımda
 - %43'ü servis sektöründe
 - %24'ü sanayii sektöründe istihdam edilmektedir
- Trabzon'da tarım kesimi toplam istihdamın %64'ünü karşılamaktadır
- Dönüşümün sancılarının en çok hissedileceği illerden biri Trabzon olacaktır
- "Tarımdan kopan insanlarımıza ne olacak?" bu soru önemlidir
- Kamu sektörünün toplam istihdamdaki payı %50'ler düzeyindedir. Tarımdaki daralmaya bir de kamudaki eklenecektir.

İstihdamın sektörel kompozisyonu, 2004

AB üyeliği öncesi ve sonrası Yunanistan, Portekiz ve İspanya'daki istihdam yapısı

	Üye olmadan önce			Üyelik sonrası		
	1981 Yunanistan	1986 Portekiz	1986 İspanya	2001 Yunanistan	2001 Portekiz	2001 İspanya
Tarım	31	22	16	16	12	6
Sanayii	29	34	32	23	35	31
Servis	40	44	52	63	53	61

Kaynak: Dünya Kalkınma Göstergeleri

Trabzon'da dönüşümün sancuları nasıl azaltılır?

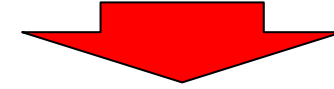
- Tarım Trabzon'un en önemli geçim kaynağıdır
- Ancak biliyoruz ki önümüzdeki dönemde önemini yitirecektir
- Bölgesel avantajları ekonomik değere çevirmek suretiyle Trabzon'da dönüşümün sancuları azaltılabilir
- Tarımdan kopan insanlarımıza yeni alanlarda istihdam edilebilir
 - ➔ Turizm
 - ➔ Lojistik

İpek yolu: Bölge için yeni bir fırsat olabilir

NATIONAL GEOGRAPHIC marcopolo
XPEDITIONS
www.nationalgeographic.com/xpeditions

- Çin'in limanları mevcut ihracat potansiyeline cevap verememektedir

- Türkiye Orta Asya'yı küresel pazarlara bağlayan transit bir ülke olarak önem kazanabilir
- İpek yolu bölgede ne gibi avantajlar yaratabilir?
 - ➔ Transit ticaret artabilir
 - ➔ Lojistik sektörü gelişebilir
 - ➔ Bu sayede alt-yapı gelişebilir

- Trabzon bu fırsatı değerlendirmeyi düşünmeli gerekli adımları atmalıdır

Neler yapılabilir?

- Küresel düşünüp, yerel davranabilme kapasitemizi artırmamız gerekiyor.
 - Küresel düşünebilmek için malumat ihtiyacı
 - Sektörel ve bölgesel eksenlerde kurulacak diyalog mekanizmaları
 - Doğru bir yabancı yatırım stratejisi ile mevcut kümelenmeler güçlendirilebilir, yenilerinin tohumları atılabilir
- Her şeyi kamunun yapması mümkün değil, özellikle de bölgesel düzeyde
 - Özel sektörün politika tasarım kapasitesi

Sonuç

- 2001'in Türkiye'siyle 2007'nin Türkiye'si arasında önemli farklar vardır.
 - Problemlili bir Ortadođu ülkesinden, güçlü bir Avrupa ülkesi olma yolundayız.
- Böyle bir ortamda çalkantıların olması kaçınılmazdır.
- Ancak çalkantılara rağmen yolumuza devam edebiliriz.
 - Liderlik, vizyon ve kapasite.

Durumdan çıkan vazife: Yeni dönemde kapasite inşasına katkı yapmaktır

- Ankara'daki kapasite inşası süreci
 - TOBB, TEPAV ve TOBB-ETÜ
- Yerel düzeyde kapasite inşasına katkı
 - Yerel akademikler ağı
 - Yerel medya projesi
- Odalarımız artık hayati bir rol üstleneceklerdir.
 - Küresel düşünüp bölgesel hareket edebilme kapasitesi
 - Bölgelerin rekabet güçlerini artırma
 - Kümelenme stratejileri

TEPAV Nedir?

- Sivil Toplum Kuruluşu değildir. Düşünce üreten bir kuruluştur.
 - “Bağımsız yapıda kurulması” kararı.
- NGO’dur ama kamu ile birlikte çalışır. Politika analizi yapar, ortak düşünme platformu oluşturur.
- Amaç, günlük olayları anlık kararlarla karşılama geleneğini kırmak, günlük olaylara uzun vadeli ve üzerinde önceden düşünülmüş bir perspektiften bakabilmektir.
- Türkiye özellikle son dönemde acil kararları etraflıca düşünmeden almaktadır.
 - “Stratejik Derinlik” kararları.

TEPAV Projelerinden bazıları:

- Özel sektörün hükümetle kuracağı politika diyalogu için araçlar geliştirmek, gündemin bilgi içeriğini doldurmak
 - IX. Kalkınma Planı için Sanayi Politikası Raporu (*DPT ile birlikte*)
 - Yatırım Ortamı Değerlendirme Projesi (*Dünya Bankası ile*)
 - Rekabet Ortamı Değerlendirme Projesi (*FIAS ve Rekabet Kurumu ile*)
 - Yükseköğretim Sektörü Projesi (*Dünya Bankası ile*)
- Ekonomik gelişim sürecinin yönetimi
 - Etki analizi kapasitesi oluşturulması
 - Yerelleşme çalışmaları, yerel kalkınma çerçevesi (*İç İşleri Bakanlığı ve yerel idareler ile*)
 - Mali izleme ve Şeffaflık İzleme
- Bölgesel Entegrasyon
 - Barış için Sanayi Girişimi-Filistin (*TOBB ile*)
 - Karadeniz ve Avrasya Projesi (*TOBB ile*)

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi

- Demografik geçiş çok önce başladı, ancak değerlendiremedik:
 - Becerilerin dönüşümü en az eğitimi kadar önemlidir
- Ülkenin en çok ihtiyacı olan becerilerin verilmesi
 - Tüm öğrenciler sanayi ile yakın ilişki içindeler
 - Küresel ekonomide faaliyet gösteren iş adamları yetiştirmek:
 - Yabancı dil, eleştirel düşünmeyi teşvik, farklı alanlarda eğitim
 - Sektörlerde ticari yenilik yapabilecek mühendisler
 - Yoğun bir üniversite-sanayi işbirliği
 - Politika analiz edebilen ve tasarlayabilen kamu yöneticileri
 - Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Programı (Harvard ve SAIS)
 - Çok sayıda ülkedeki vaka çalışmalarına odaklanarak, doğru ve yanlış tecrübelerin incelenmesi
 - Bölgeden kamu yöneticileri arasında "network" kurulması
- Sektörel Araştırma Enstitüleri

Teşekkürler

www.tepav.org.tr